

למען השם

שמותיהם של המושבים והקיבוצים שהוקמו במאה הקודמת לאורכה ולרוחבה של הארץ שיקפו בדרך כלל את הרוח הציונית. האם גם קריאת מקום בשם לועזי של נדבן היא לגיטימית? תלוי את מי שואלים | תמר הירדני

הפנה את ההון המשפחתי והאישי. בניגוד לאביו שהקים ב-1917 את קרן רוזנוולד שנועדה כהצהרתו "לרווחתה של האנושות" (ראו מסגרת), ויליאם סבר שעם כל הכבוד לאנושות עניי עירך קודמים, ולאור מה שקרה בעולם – בעיקר עניי עמך. הכל התחיל ב-1933, שנה אחרי פטירתו של רוזנוולד האב ועם עליית המפלגה הנאצית לשלטון, כאשר דודנים מבוהלים מגרמניה פנו לקרוביהם העשירים בשיקגו בזעקות הושיעו ושלחו אלינו מהר כסף כי זרקו את כולנו מהעבודה. ויליאם נרתם כולו לעניין, ולא רק שתמך כלכלית בבני משפחתו ובמאות יהודים נוספים בגרמניה, אלא גם סייע לרבים מהם להיקלט בארצות הברית ולמצוא עבודה ובית. הוא הקים את 'שירות הפליטים הלאומי' (National Refugee Service) שהתמזג בהמשך עם ארגון היאס (החברה לסיוע למהגרים עברים), ומהר מאוד מצא את עצמו שקוע עד צוואר בתפקיד משה מונטיפיורי של המאה העשרים, כי יש הרבה צרות לאחינו בעולם ומי אם לא הוא יעזור פה לכולם?

קשה למנות את כל ארגוני הסיוע והחסד וההסברה היהודיים שבהם היה רוזנוולד פעיל ומנהל וגזבר ושתדלן ותורם מרכזי במהלך השנים הבאות, ובהם הג'וינט והמגבית היהודית המאוחדת וקרן הוועדה הלאומית

שנת 1903 נולד בפרוור של מיליונרים בשיקגו שבארצות הברית תינוק שמנמן וחייכן בשם

ב

ויליאם, בן חמישי ואחרון לאוגוסטה ולילויס רוזנוולד. הזוג היהודי הנרגש לא שיער בשלב זה אילו גדולות ונצורות מחכות לרך הנולד לאחר שיסיים את לימודיו בבית הספר למנהל עסקים של אוניברסיטת MIT היוקרתית, ילמד שנה נוספת בהרווארד היוקרתית לא פחות ויקנח בקורסים נוספים בבית הספר לכלכלה של לונדון. לא פלא שאחרי כל זה, כשהוא רק בן 25, כבר גויס רוזנוולד הצעיר והמבטיח לתפקיד בכיר בענקית הקמעונאות האמריקנית סִ'רס. למען הגילוי הנאות נציין שהיה כנראה איזה קשר מסוים בין המינוי הלוהט לבין העובדה שרוזנוולד האב היה במקרה שותף של ריצ'רד סירס בבעלות על החברה ושהוא גם כיהן בה חליפות כנשיא וכיושב ראש. אך לא ניקח מוויליאם הצעיר את הקרדיט על כישורנותו הבולטים שהובילו למינויו כחבר דירקטוריון מצליח שנים אחדות אחר כך, מה שהגדיל כמובן את יתרת החשבון שלו בבנק שלא הייתה ממש זעירה מלכתחילה.

אבל לא התכנסנו כאן היום כדי לעסוק בהישגיו מעוררי ההתפעלות והקנאה של רוזנוולד בתחום העסקים, אלא בכיוון המעניין החדש שאליו

זרעית

מושב בגבול הצפון

התמסר לפעילות פילנתרופית
שהלכה והתמקדה בארץ
ישראל. ויליאם רוזנוולד

New York Post Archives
Getty Images/

בתמורה לתרומתו, תמורה שלא בטוח שהוא בכלל ביקש, החליטה הסוכנות היהודית לקרוא לזרעית על שמו של רוזנוולד

קרובה וסמוכים זה לזה, והחבר'ה כבר
חיכו עם הטרקטורים והמחרשות. אלא
שהכסף היה בדוחק, ולמרות שכבר
נסללו הדרכים ואפילו נשתלו מטעים
אחדים, התכנית בפועל קצת נתקעה.
מפה לשם פרצה לה מלחמת ששת
הימים שהסתיימה בניצחונם המזהיר
של חיילינו הגיבורים ועל הדרך גם
שילשה פתאום את שטחה של מדינת
ישראל. הרצים יצאו אז דחופים לדבר
על לבם של נדיבי עמנו בעולם לסייע
בהפרחת השממה החדשה שהשתלטה
עלינו, תוך מיקוד באלה שלבם נטה
עוד לפניכן אל רגבי אדמתנו, כלומר –
רוזנוולד. הוא הובא בסוד תכנית סו"ס
המתממהה, ואחרי שנדלק על הרעיון
הבטיח סכום נאה של 25 אלף דולר
מכיסו הפרטי לאחד המושבים שיקומו
בגליל לנוכח האויב הלבנוני.

באב תשכ"ז (1967), שלושה חודשים
בלבד אחרי המלחמה, עלו סוף סוף
על הקרקע 21 משפחות במושב הרענן
זרעית מול הכפר הלבנוני מרווחין.
החברים – ברובם יוצאי יחידות קרביות
– התמקמו, ארגנו את הבתים והלולים
וגילו עד מהרה שמרשימת ההבטחות
המפתות שקיבלו מהמדינה – שכללה
אדמות חקלאיות טובות ונרחבות לכל
משק, סיוע ממשלתי קבוע והרבה
הרים וגבעות – הם קיבלו בעיקר הרים
וגבעות, וגם אלה בעיקר מהצד הלבנוני.

והמגבית המאוחדת לישראל. מי שעקב
בקפידה אחר הרשימה בטח הבחין כבר
שהדולרים של רוזנוולד, שהתפזרו
בתחילה על ראשי כל אחינו בני ישראל,
התחילו לתפוס כיוון ברור מזרחה אל
היישוב היהודי הנאבק על כל שעל,
כלומר אל זרועותיהן הפתוחות של
קרן קיימת לישראל וקרן היסוד בארץ
ישראל.

הגלילה

ב-1966, כשרוזנוולד בן ה-63 עסק
באלף ענייניו ועל הדרך גם ניהל את
המגבית היהודית המאוחדת, התברר
לממשלת ישראל שבעשר השנים
החולפות לא עלה אף יישוב על הקרקע
בגליל והוחלט שם להאיץ את ייחוד
האזור. למאמץ הלאומי, שזכה לשם
הדחוף 'תוכנית סו"ס' (סוף סוף),
גויסו בעיקר בני הדור השני מיישובי
העולים שהוקמו בגליל אחרי קום
המדינה אשר חיפשו מקום לפרוס אליו
כנפיים. במסגרת התכנית הוכשרו בין
היתר שלוש נקודות להקמת מושבים
חקלאיים לאורך גבול הצפון, בין נחל
שרך לנחל בצת, במיקום כל כך נידח
עד שאפילו Google Street View
לא טרח עד היום לשלוח לשם רכב כדי
לצלם את הכבישים. השמות שנבחרו
למושבים החדשים – שתולה, נטועה
וזרעית – היו בעלי משמעות חקלאית

ארצתם לבד?

◀ ב־1917 הקים יוליוס רוזנוולד קרן הנקראת על שמו אשר נועדה לרווחת האנושות והופנתה בעיקר לרווחת הקהילה השחורה בארצות הברית. למעלה מ־5,000 בתי ספר ומוסדות חינוך הוקמו בסיועו בשכונות הקשות ביותר שבהם התחנכו בסופו של דבר כשליש מילדי השחורים בארצות הברית. מחקרים כיום מלמדים כי מוסדות איכותיים אלה תרמו באופן ניכר לשיפור רמתם הלימודית של ילדי השחורים והשפיעו באופן מכריע של שילובם בתעסוקה ובתרבות בארצות הברית.

◀ המחלוקת הגדולה סביב הכפר הנקרא או לא נקרא על שמו שעשעה את ויליאם רוזנוולד והוא מעולם לא הביע עלבון או מחאה בנושא. הוא בילה את המשך חייו בעשיית טוב וחסד עם העם היהודי, בגיוס כספים ותרומות ובניהול מועצת הפדרציות היהודיות באמריקה. הוא נפטר בגיל 93 שבע ושמו בדירתו המפוארת בניו יורק, והותיר אחריו אימפריה משפחתית ושלוש בנות. אחת הבנות היא נינה רוזנוולד הממשיכה בעוז את דרכו הפילנתרופית והציונית של אביה.

כך סיפר דרור, אחד המתיישבים, כעבור פחות משנה:

לפני שעלינו לכאן הראו לנו מפות צבעוניות יפות וסיפרו לנו נסים ונפלאות על מים, אדמות טובות ומשק מפותח, אבל לאט לאט התברר לנו שסיפורים לחוד ומציאות לחוד. נטעו לנו 320 דונם מטעים וכרם, אבל מחוסר מים הם עכשיו בסכנת התנוונות. איתרו לנו שטח לגידולי שלחין והתברר שהאדמה שם סיידית ואי אפשר לגדל עליה שום דבר. התחילו לבנות לנו מגדל מים והפסיקו באמצע. בגלל חוסר לחץ נשארו ימים שלמים בלי טיפת מים (מנחם תלמי, "מול הגבול השקט", 'מעריב', ד' בסיון תשכ"ח, 31.5.1968, עמ' 14).

בשם הנסף

בכ"ו בתשרי תשכ"ח (אוקטובר 1967) התקיים טקס ההיאחזות הרשמי של זרעית בנוכחותם של נכבדים רבים ובהם גם רוזנוולד ופמלייתו שהגיעו במיוחד מעבר לים, כפי שנכתב בעיתון:

טקס העלייה לקרקע נערך אתמול במושב זרעית ... הטקס החגיגי אשר נועד להיות חגם של מתנחלי זרעית עצמם, אשר עלו למקום רק לפני כחודשיים, נעשה לחגם של קבוצת יהודים אמריקנים שהגיעו למקום כדי להשתתף בטקס הסבת שם המושב מזרעית לשמו החדש – כפר ויליאם רוזנוולד ... מר ויליאם רוזנוולד נתכבד בנאום הברכה ("במושב זרעית נערך אתמול טקס ההיאחזות", 'מעריב', כ"ז בתשרי תשכ"ח, 31.10.1967, עמ' 7).

כן רבותיי, בתמורה לתרומתו, תמורה שלא בטוח שהוא בכלל ביקש, החליטה הסוכנות היהודית לקרוא לזרעית על שמו של רוזנוולד, מה שהותיר את מתיישבי המקום המומים ורותחים על השם שהתקבל ליישובם מאחורי גבם. על הצעקות שקמו השיבו הבוסים בשלווה משכנעת:

מגנים בגופם על הגבול.
חברי מושב זרעית מעבדים את האדמה, 1969
צילום: משה מילנר, לע"מ

התנגדו לשם שאינו מבטא את רוחם.
חבר המושב ויקטור שלוש עובד בלול
צילום: משה מילנר, לע"מ

בסופו של דבר הודיעו חברי המושב כי הם משיבים למר רוזנוולד את תרומתו הנדיבה וכי שמם הוא זרעית ושכולם יקפצו

נדלות למשיכת הון זר ארצה ...
את שמו של קיבוץ שובל נחליף
לקיבוץ ציגלשטרודל על שמו של
הליטאי הישיש אוהב ישראל, דגניה
תקבל את שמו של הנדבן היהודי
שוויסברג וקיבוץ נירים ייקרא על
שמו של ונצענקניקער (יורם פרי,
"שיטת רוזנוולד – מהפכה בשיטות
המגבית", 'דבר', ד' במרחשון
תשכ"ח, 7.11.1967, עמ' 3).

הנוטריקון הגואל

למרות הלחץ הלאומי הגדול שהופעל
עליה סירבה הסוכנות לוותר וקבעה
שלט גדול בכניסה למושב עם השם כפר
רוזנוולד. התושבים הממורמרים עקרו
את השלט פעם אחר פעם, ומכתבים
שהגיעו לכפר רוזנוולד נשלחו על ידי
מזכירות המושב בחזרה לשולחיהם
בצירוף מחיקה עצבנית של הכתובת
המאוסה בטוש שחור עבה. בשלב
מסוים הציעו המתיישבים שהכסף
של רוזנוולד – שישב בינתיים בבנק
ללא שימוש – יושקע במרכז תרבות
במושב שייקרא על שמו, או אפילו
יימסר כתרומה לרכישת מלווי ביטחון
למדינה, אך זכו לתשובה העיקשת

"רוזנוולד הוא אדם חשוב מאוד,
יהודי התורם ומתרים מיליונים מדי
שנה למגבית היהודית. אם הוא
יפרוס חסותו על זרעית לא תדעו
צרות. יהיה לכם פטרון נאמן שידאג
לכל צורכיכם", אמר איש הסוכנות
ולהמחשת דבריו שלף מכיסו מכתב
שבו מתחייב מר רוזנוולד, עסקן
ציוני נכבד הנמנה על אחת משבע
המשפחות היהודיות היותר מכובדות
בארצות הברית, לתרום לקופת
הכפר הקרוי על שמו 25 אלף דולר
(מנחם רהט, "שיגידו לנו 'שלום' או
שייתנו משכורת של חיילים בצבא
הקבע", 'מעריב', י"ד בניסן תשל"ב,
29.3.1972, עמ' 31).

החבר'ה לא התרשמו אפילו לרגע מכל
הטוב הזה ודרשו להחזיר מיד את השם
זרעית. הארץ כולה רעשה וגעשה,
בעיקר בשל זניחת השם העברי החקלאי
הנאה לטובת שם אשכנזי גלותי, כפי
שחידד בעטו המושחז עיתונאי דבר
יורם פרי:

בשבוע שעבר הבריק המוח היהודי
הברקה חדשה, ואפילו החלפת
שלטים ביערות הקק"ל נוסח
סלאח שבתי הפכה עתה לשיטה
פרימיטיבית. הפטנט החדש הוא
פשוט מאין כמוהו: הרם תרומה
לישראל ותקבל בתמורה יישוב
... אין כל ספק כי השיטה החדשה
(אולי נקרא לה 'שיטת רוזנוולד'?)
טומנת בחובה אפשרויות בלתי

התחכמות של ראש ועדת השמות הצליחה להוריד את אנשי הסוכנות מהעץ. שלט הכניסה למושב

מודיעין שלום

איפה לאכול?

300 גרם

מושב בצת
כשר, בשרי, 04-9808544

ביף בהר

מושב יערה
כשר, בשרי, 052-6885994

פיצה א"ש נטועה

מושב נטועה
כשר, חלבי, 050-3333925

עוד באזור

אתר ראש הנקרה

ביקור בנקרות
כניסה בתשלום, 073-2710100

מוזאון חניתה לחומה ומגדל

קיבוץ חניתה
כניסה בתשלום, 04-9859677

שמורת נחל בצת

נחל בצת ומערת קשת
כניסה חופשית

חקלאיות טובות במרחק מהמושב. ב-1972, כשהמים הדלוחים והמעטים הגיעו עד נפש, נטשו החברים במחאה את המושב למשך שבוע, דבר שעורר סערה גדולה בארץ ודאגה מפני הזנחת גבול הצפון. המהומה שככה לבסוף עם שובם הביתה, אבל המצב הוסיף להיות בקנטים עוד שנים רבות. גם היום קשה לומר שזרעית היא המושב המוגן והעשיר ביותר בגליל, אבל דבר אחד בטוח – חברי ניצחו את המערכת במאבקם העיקש על השם. את הקרדיט על כך יש להעניק לראש ועדת השמות הממשלתית יהודה זיו הזכור לטוב שפתר את המחלוקת בחוש ההומור הידוע שלו:

המאבק היה עלול להימשך עוד ועוד אלמלא נתגלה שהשם זרעית הוא גם נוטריקון – "זכר רוזנוולד עמנו יהיה תמיד", וכך די היה בגרשיים שניתוספו לשם כדי להשכין שלום ושלווה (יהודה זיו, 'רגע של מקום – סיפורים מאחורי שמות מקומות', עמ' 29).

"לא בא בחשבון". בשנים הבאות התחלק מאבקם של תושבי זרעית בין שלוש חזיתות: השבת השם זרעית אל כנו; החזקת מעמד מבחינה כלכלית; והתמודדות עם חדירות מחבלים והפגזות כמעט יומיומיות מעבר לגבול:

"עם הלבנונים כבר נסתדר", אומר דרור שהוא יליד טבריה וימאי לשעבר, "השאלה היא איך להסתדר עם הסוכנות היהודית ... החליטו לשנות את שם היישוב שלנו. זרעית זה שם לא יפה, לא מספיק ציוני, לא קשור בנוף ובהיסטוריה של המקום. יש לו צלצול זר, גלותי, אז החליטו לשנות את שם המקום שלנו ל'כפר רוזנוולד'! לא פחות ולא יותר" (מנחם תלמי, "מול הגבול השקט", 'מעריב', ד' בסיון תשכ"ח, 31.5.1968, עמ' 14).

בסופו של דבר הודיעו חברי המושב בתשרי תש"ל (1969) כי הם משיבים למר רוזנוולד את תרומתו הנדיבה שהפכה בינתיים לסכום נאה של כמעט מאה אלף לירות, ושלחו הודעה רשמית לעיתונות ולכל העולם כי שמם הוא זרעית ושכולם יקפצו. המוסדות המיישבים גמלו למורדים בהתעלמות ברורה מהבטחות למכסות מים, לסיוע כלכלי ולסיפוק קרקעות

תמר הירדני

מוסמכת החוג ללימודי ירושלים וארץ ישראל במכון שכטר, מורת דרך, מדריכה ביד יצחק בן צבי, חוקרת ירושלים וסופרת ילדים

